

Київський університет імені Бориса Грінченка

МАЛАХОВА МАРГАРИТА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378:373.3/.5.091.12.011-051:78]:005.336.5]:785(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
У НАВЧАЛЬНОМУ НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОМУ АНСАМБЛІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському університеті імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Наукові керівники:

кандидат педагогічних наук, професор

Болгарський Анатолій Георгійович,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, професор кафедри методики музичної освіти, хорового співу і диригування;

доктор педагогічних наук, професор

Олексюк Ольга Миколаївна,

Київський університет імені Бориса Грінченка, завідувач кафедри музикознавства та музичної освіти.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор

Гузій Наталія Василівна,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, професор кафедри теоретичної та консультативної психології;

кандидат педагогічних наук

Назаренко Марина Павлівна,

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, старший викладач кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання.

Захист дисертації відбудеться 28 вересня 2021 року об 11 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.06 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б) та на сайті kubg.edu.ua.

Автореферат розіслано « » серпня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Братко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні процеси глобалізації, глибинні соціальні, духовні й матеріально-технічні трансформації, що відбуваються в житті нашого суспільства і світової громадськості, обумовлюють впровадження у практику нової парадигми освіти, де центром освітнього процесу стає особистість, її здібності, індивідуальні особливості, потенційні можливості тощо. Характерними рисами нової доби стають мобільність, рух, новації, професіоналізм. У зв'язку з цим актуалізується завдання вищої школи щодо підготовки компетентного конкурентоспроможного фахівця у галузі загальної мистецької освіти, який характеризується високим ступенем мотивації до обраної професії, відповідними морально-етичними якостями, здатністю забезпечити естетичний розвиток школярів засобами музичного мистецтва. Великого значення у формуванні особистості студента як педагога й музиканта-виконавця набули навчальні народно-інструментальні колективи, у діяльності яких вбачаються значні резерви формування й розвитку професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Актуальність цих завдань визначена основними положеннями, сформульованими у Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Концепції розвитку педагогічної освіти» (2018), Професійному стандарті за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2020) та інших державних актах і нормативних документах.

Проблема формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя та особистості в системі вищої освіти стала предметом міждисциплінарних досліджень у галузі філософії (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк та інші), психології та педагогічної психології (І. Зимня, Г. Костюк, С. Максименко, А. Маркова та інші), педагогіки вищої школи (А. Алексюк, С. Архангельський, Г. Балл, М. Фіцула та інші), музичної педагогіки (О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька та інші). Теоретичні та методичні аспекти народно-оркестрового виконавства висвітлено у наукових роботах В. Воеводіна, М. Голочечка, О. Ільченка та інших. Історії виникнення та становлення народно-інструментальних колективів, формуванню їх виконавського складу й репертуару, розробці принципів організації та діяльності присвячено праці В. Лабунця, В. Лапченка, В. Откидача, Т. Сідлецької, С. Хашчеватської та інших. Різні аспекти методики роботи з навчальними музично-інструментальними колективами розроблено такими вітчизняними науковцями, як А. Болгарський, Б. Брилін, В. Воєводін, М. Гуральник, О. Ільченко, І. Маринін, Т. Пляченко, В. Федоришин та інші.

Водночас проблема формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі залишається малодослідженою.

Аналіз накопиченого у цій сфері досвіду та перспективи подальшого вивчення проблеми професійного розвитку вчителя музичного мистецтва дали змогу виявити низку *суперечностей*, а саме між:

– об'єктивними процесами в суспільстві, що обумовлюють соціальний запит на сформованість у вчителя музичного мистецтва професійно-особистісних якостей, та реальним рівнем їх сформованості у випускників закладів вищої мистецької освіти;

– специфікою педагогічної та музично-творчої діяльності вчителя музичного мистецтва та змістом фахової підготовки студентів на заняттях з оркестрово-ансамблевих дисциплін;

– необхідністю формування у майбутніх учителів музичного мистецтва професійно-особистісних якостей та недостатньою розробленістю методик реалізації цього процесу в освітній та концертно-виконавській діяльності студентів.

Наявність означених суперечностей та актуальність порушеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри музикознавства та музичної освіти Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка «Розвиток духовного потенціалу особистості в неперервній мистецькій освіті» (реєстраційний номер 0116U003993). Тему дисертації затверджено вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 3 від 1 квітня 2010 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 3 від 27 квітня 2010 р.), уточнено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (лист № 417 від 16 березня 2021 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Предмет дослідження – методика формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі.

Відповідно до мети сформульовано **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан дослідження науковцями проблеми формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі.

2. Визначити сутність та структуру професійно-особистісних якостей учителя музичного мистецтва.

3. Виявити особливості формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва у навчальних народно-інструментальних колективах.

4. Розробити критерії, показники та рівні сформованості професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва в ансамблевому класі.

5. Обґрунтувати методику формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі та перевірити її ефективність.

Методологічну основу дослідження становлять загальнотеоретичні та методологічні положення філософії щодо формування світогляду особистості,

сутності творчої діяльності, єдності теорії та практики; теорії у сфері психології щодо всебічного розвитку особистості, особливостей формування музичних здібностей, умінь та якостей особистості; сучасні концепції щодо професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі, формування змісту оркестрово-ансамблевої підготовки вчителя музичного мистецтва; провідні теорії в галузі інструментального виконавства; аксіологічний, системний, діяльнісний та компетентнісний підходи в організації освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Теоретичною основою дослідження є теоретичні концепції філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк та інші); теоретичні аспекти професійної підготовки вчителя у вищій школі (А. Алексюк, Г. Балл, Н. Гузій, С. Сисоєва, М. Фіцула, Л. Хоружа та інші); концептуальні положення у галузі музичної педагогіки та музичної освіти (О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський та інші), теорії та історії сольного інструментального й ансамблевого виконавства (М. Давидов, І. Польська, М. Різоль та інші), організації та діяльності навчальних музично-інструментальних колективів (В. Воєводін, О. Ільченко, Т. Пляченко, В. Федоришин та інші).

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання завдань наукового дослідження застосовувався комплекс методів: *теоретичні* – аналіз та порівняння для вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми, визначення сутності базових понять дослідження; узагальнення та систематизація для розроблення структури, критеріїв, показників та рівнів сформованості професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва; синтез та конкретизація для обґрунтування структури професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва та шляхів їх формування й розвитку; *емпіричні* – діагностичні (педагогічне спостереження, опитування, тестування, експертне оцінювання) для визначення рівнів сформованості у майбутніх учителів музичного мистецтва професійно-особистісних якостей; експериментальні (педагогічний експеримент) для перевірки ефективності запропонованої методики; *статистичні* – для обробки кількісних і якісних даних педагогічного експерименту.

Експериментальна робота проводилась на базі Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, Факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Навчально-наукового інституту мистецтв імені Олександра Ростовського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: *вперше* визначено структуру професійно-особистісних якостей учителя музичного мистецтва (професійно-педагогічні, музично-творчі, соціально-особистісні), поняття «формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі» як процес, що здійснюється відповідно до розробленої методики та забезпечує розвиток професійно-педагогічних, музично-творчих і соціально-особистісних якостей студентів; обґрунтовано методику формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі як поетапний багатокомпонентний динамічний процес,

що ґрунтується на визначених наукових підходах, принципах, педагогічних умовах, формах, методах і засобах навчання; охарактеризовано основні компоненти методики формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі (цільовий, змістово-процесуальний, результативно-оцінювальний); розроблено критерії (мотиваційно-ціннісний, творчо-діяльнісний, особистісний), показники та рівні (низький, середній, високий) сформованості професійно-особистісних якостей у майбутніх учителів музичного мистецтва; *уточнено* поняття «навчальний народно-інструментальний ансамбль» та особливості формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва у навчальних народно-інструментальних колективах; *подальшого розвитку* набули зміст, форми, методи й педагогічні умови формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробленні робочих програм навчальних дисциплін «Оркестровий клас» та «Ансамблевий клас» для студентів спеціальності 025 «Музичне мистецтво» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; створенні діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості професійно-особистісних якостей студентів музично-педагогічної спеціальності.

Матеріали дослідження можуть бути використані в системі вищої мистецької освіти, зокрема в організації роботи навчальних оркестрів та ансамблів, а також у системі післядипломної педагогічної освіти, у проведенні майстер-класів для керівників навчальних музично-інструментальних колективів.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Київського університету імені Бориса Грінченка (акт про впровадження № 09-н від 12.04.2021 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка про впровадження № 114 від 26.03.2021 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження № 10/21 від 18.03.2021 р.), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка про впровадження № 04/486 від 20.05.2021 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 14 наукових публікаціях, а саме: 6 статей – у наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних періодичних наукових виданнях, 6 – у збірниках матеріалів конференцій.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення та результати дослідження висвітлено, обговорено й позитивно оцінено на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів» (м. Київ, 2011 р.), «Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір» (м. Київ, 2012 р.), «Мистецька освіта в контексті глобалізації та полікультурності» (м. Луганськ, 2012 р.), «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (м. Київ, 2013 р.), «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття» (м. Київ, 2014 р.), «Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka» (м. Вроцлав, 2014 р.), «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття» (м. Київ, 2019 р.), «Забезпечення якості вищої освіти у країнах європейського союзу» (м. Київ, 2020 р.), «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття»

(м. Київ, 2020 р.), «Science, research, development (м. Варшава, 2021 р.), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (м. Суми, 2021 р.), «Мистецька освіта ХХІ століття: виклики сьогодення» (м. Кропивницький, 2021 р.), «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття» (м. Київ, 2021 р.); *всеукраїнських* – «Професійний розвиток викладача музичного мистецтва: традиції, новації, перспективи» (м. Київ, 2011 р.), «Виконавська інтерпретація та сучасний навчальний процес» (м. Луганськ, 2012 р.), «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (м. Київ, 2013 р.), «Актуальні питання мистецької педагогіки: традиції та інновації» (м. Хмельницький, 2014 р.), «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» (м. Дрогобич, 2014 р.), «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» (м. Кам'янець-Подільський, 2021 р.), «Актуальні дискурси мистецтва естради: традиції та європейська інтеграція» (м. Київ, 2021 р.), «Музична освіта та виконавство: теорія, методика, інноваційні концепції розвитку» (м. Ніжин, 2021 р.).

Структура та обсяг дисертації зумовлені логікою дослідження, яке складається із анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (333 найменування, із них 7 – іноземною мовою), 9 додатків. Загальний обсяг дисертації – 312 сторінок, основний текст – 193 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації.

У **першому розділі** – *«Теоретичні основи формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі»* – проаналізовано стан дослідження наукової проблеми; розкрито сутність і структуру професійно-особистісних якостей учителя музичного мистецтва; висвітлено особливості формування професійно-особистісних якостей студентів у навчальних народно-інструментальних колективах закладів вищої освіти.

Здійснено теоретичний аналіз наукових праць учених щодо сучасних вимог до вчителя нового типу (Ж. Делор (J. Delor) та інші), розвитку особистості в системі вищої освіти (І. Зязюн, Л. Губерський, І. Надольний, В. Петрушенко, Дж. Стайнер (G. Steiner) та інші), формування педагогічного професіоналізму та педагогічної майстерності (Н. Гузій, С. Сисоєва, М. Фіцула та інші), розвитку педагогічних та спеціальних музичних здібностей (А. Готсдінер, В. Петрушин, Б. Теплов та інші), розвитку моральних якостей, професійних умінь та загальної культури педагога (В. Крутецький, С. Максименко, А. Маркова та інші), ролі вчителя у вихованні особистості (І. Бех, В. Сухомлинський та інші), теорії та історії музичної освіти (З. Конашкевіч (Z. Konaszkievicz), В. Черкасов та інші), формування професійних якостей учителя музики засобами ансамблевої гри (М. Моїсеєва та інші), формування й розвитку професійно-особистісних якостей майбутніх учителів у процесі фахової

підготовки та післядипломної освіти (В. Вітюк, Р. Дорогих, О. Зуброва, І. Коваленко, О. Панішева, М. Федоренко та інші).

З'ясовано, що дослідження процесу формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів відзначається міждисциплінарністю, поліаспектністю та варіативністю підходів науковців до цього питання. Це надало можливість продовжити наукові пошуки щодо означеної проблеми.

Розкрито сутність, уточнено зміст та сформульовано дефініцію досліджуваного феномену. Поняття *«професійно-особистісні якості вчителя музичного мистецтва»* розглядається як сукупність професійно-педагогічних, музично-творчих і соціально-особистісних компетентнісних характеристик, які розвиваються у процесі навчання, вдосконалюються у фаховій діяльності та забезпечують її ефективність.

Дослідження специфіки діяльності вчителя музичного мистецтва уможливило визначення структури його професійно-особистісних якостей, яка містить три домінуючі складові (компетентнісні характеристики): *професійно-педагогічні якості* (професійна умотивованість, освітньо-ціннісна зорієнтованість, педагогічний такт, педагогічний стиль, професійний імідж); *музично-творчі якості* (музикальність та музична обдарованість, музично-методична спроможність, креативність, музично-виконавська мобільність, сценічна адаптивність); *соціально-особистісні якості* (соціальна активність, емоційна стабільність, риси характеру, ерудованість, авторитетність та лідерство). Ці групи якостей взаємопов'язані та взаємозалежні, взаємообумовлюються та інтегруються у процесі фахової підготовки та професійної діяльності вчителя музичного мистецтва.

Для визначення особливостей формування професійно-особистісних якостей студентів у навчальних народно-інструментальних колективах проведено ретроспективний аналіз науково-педагогічних праць керівників навчальних оркестрів (В. Восєвдін, М. Гуральник, О. Ільченко, В. Лапченко, І. Маринін, Т. Пляченко, В. Федоришин та інші) та навчальних програм з оркестрового й ансамблевого класів (розробники Ю. Бай, А. Гладких, Ж. Клименко, В. Овод, Т. Пляченко, Ю. Юровецький та інші). Виявлено позитивні й негативні тенденції досліджуваного процесу, що дало змогу констатувати недостатню орієнтованість оркестрово-ансамблевої підготовки студентів на розвиток актуальних для сьогодення професійно-особистісних якостей, а також уточнити зміст та сформулювати базові поняття дослідження.

Навчальний народно-інструментальний ансамбль охарактеризовано як одну із форм музично-інструментальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, що ґрунтується на принципах колективного музикування та забезпечує опанування навичок гри на народних інструментах, набуття досвіду ансамблевого виконавства та професійного спілкування, розвиток творчих здібностей та професійно-особистісних якостей студентів.

Формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі визначено як процес, що здійснюється відповідно до розробленої методики та забезпечує розвиток професійно-педагогічних, музично-творчих і соціально-особистісних якостей студентів.

Зазначено, що особливості формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва обумовлені специфікою оркестрово-ансамблевої підготовки студентів, яка є суто практичною та передбачає інтеграцію знань і вмінь, набутих студентами на заняттях з фахових дисциплін. До складу навчальних ансамблів та оркестрів можуть входити студенти одного або різних курсів, що позитивно впливає на саморозвиток студентів молодших курсів та набуття педагогічного досвіду студентами старших курсів. Заліки та екзамени з оркестрово-ансамблевих дисциплін проводяться у формі відкритого публічного виступу, що сприяє формуванню у студентів сценічної культури та досвіду музично-творчої діяльності. Виявлені особливості корелюються з домінантними складовими професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва.

У **другому розділі** – «*Організаційно-методичні засади формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі*» – розроблено діагностику формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва на основі визначених критеріїв, показників та рівнів сформованості досліджуваного феномена; доведено доцільність застосування в авторській методиці наукових підходів; обґрунтовано методику формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі.

Розроблено діагностику формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва, яка передбачала визначення критеріїв, показників та обґрунтування рівнів сформованості означених якостей у студентів, учасників навчальних народно-інструментальних колективів.

Визначені критерії відображають сутність домінантних складових структури професійно-особистісних якостей: *мотиваційно-ціннісний* – наявність професійної мотивації, орієнтацію на освітні цінності та ідеал музичного педагога й виконавця як взірця для становлення власного педагогічного стилю та професійного іміджу; *творчо-діяльнісний* – здатність до творчості, музично-методичну спроможність, інструментально-виконавську майстерність, сценічну культуру й артистизм; *особистісний* – спрямованість на творчу самореалізацію та формування професійного досвіду в різноманітних творчих проєктах, володіння власним емоційним станом, позитивні риси характеру, фахову ерудицію, наявність авторитету та лідерських якостей.

Обґрунтовано рівні сформованості професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі: *низький рівень* задовольняє мінімальні вимоги щодо прояву професійно-особистісних якостей та ансамблевих навичок студента у процесі виконання навчальних завдань; *середній рівень* характеризує свідоме оперування студентом набутих знаннями, вміннями й навичками ансамблевого виконавства; наявність музичних здібностей та професійно-особистісних якостей, які створюють підґрунтя для формування власного виконавського стилю та професійного іміджу; *високий рівень* виявляється у здатності студента до педагогічної та музично-виконавської творчості, наявності власної виконавської манери, стилю роботи з ансамблем, іміджу авторитетного інструменталіста, організатора й педагога.

На підставі розробленого діагностичного інструментарію здійснено діагностування рівнів сформованості професійно-особистісних якостей у 204 студентів III – IV курсів спеціальності «Музичне мистецтво» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти чотирьох вітчизняних університетів, які навчались в оркестровому та ансамблевому класах за традиційною методикою. Застосування комплексу методів (педагогічне спостереження, опитування, тестування, педагогічний аналіз, порівняльний аналіз, експертне оцінювання, статистична обробка даних) дало змогу виявити проблемні аспекти оркестрово-ансамблевої підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. З'ясовано, що значна частина студентів факультетів та інститутів мистецтв закладів вищої освіти не в змозі повноцінно оволодіти професійно-особистісними якостями, необхідними для успішної педагогічної та музично-творчої діяльності, про що свідчать дані констатувального зрізу (низький рівень продемонстрували 26,9 % респондентів, середній – 68,7 %, високий – 4,4 %).

З метою підтвердження отриманого висновку було проведено опитування 33 викладачів музично-інструментальних дисциплін та 15 керівників навчальних інструментальних колективів, бесіди з 35 учителями музичного мистецтва та вчителями-керівниками учнівських інструментальних колективів закладів загальної середньої освіти. Констатовано, що освітня діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва в оркестровому й ансамблевому класах більшою мірою орієнтована на інструментальне виконавство, ніж на музично-педагогічну роботу, і недостатньо забезпечує формування професійно-особистісних якостей, що доводить необхідність упровадження в освітній процес авторської методики.

Для розробки методики формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва визначено сукупність наукових підходів, які обумовлюють вибір ефективних форм, методів і засобів навчання студентів: *аксіологічний* (для визначення виховних функцій та художньої цінності музики, окреслення напрямів інтелектуального, естетичного й духовного розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва); *системний* (для розгляду навчального народно-інструментального ансамблю як соціально-педагогічної системи); *діяльнісний* (для виявлення особливостей музично-педагогічної та художньо-творчої діяльності, специфіки професійної діяльності вчителя музичного мистецтва, принципів організації та діяльності навчального народно-інструментального ансамблю); *компетентнісний* (для визначення сутності і структури професійно-особистісних якостей учителя музичного мистецтва, виокремлення компетентностей, які можливо сформулювати у студентів на заняттях навчального народно-інструментального ансамблю).

Визначено сутність та освітнє значення авторської методики, яке полягає в тому, що фахову підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва у навчальному ансамблі необхідно переорієнтувати із вузькоспеціальної (суто виконавської) на загальнопрофесійну (основним завданням якої є формування загальних та фахових компетентностей, досвіду професійної діяльності та професійно-особистісних якостей студентів). Поняття «методика» розглядається в організаційно-методичній площині відповідно до визначених принципів організації та діяльності навчального народно-інструментального ансамблю.

Розроблена авторська методика є багатокомпонентною. Охарактеризовано зміст та доцільність уведення кожного з компонентів (покомпонентна структурно-логічна схема представлена на *рис. 1*).

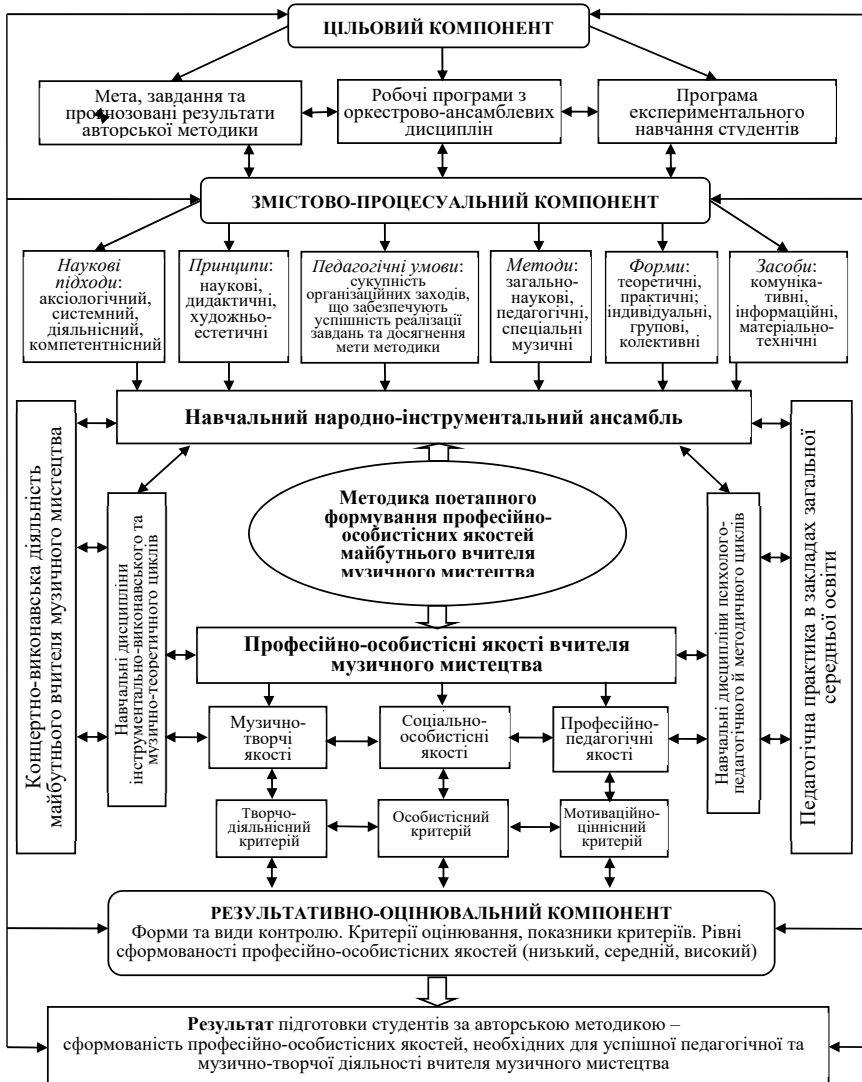

Рис. 1. Структурно-логічна схема формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі

Цільовий компонент відображає мету і завдання авторської методики, зміст навчально-методичного забезпечення (робочі програми з оркестрового й ансамблевого класів для студентів спеціальності «Музичне мистецтво» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти), програму експериментального навчання майбутніх учителів музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі.

Змістово-процесуальний компонент розкриває специфіку реалізації у навчальному народно-інструментальному ансамблі визначених наукових підходів (аксіологічного, системного, діяльнісного, компетентнісного), принципів (наукових, дидактичних, художньо-естетичних), педагогічних умов, форм освітньої діяльності студентів (теоретичних, практичних; індивідуальних, групових, колективних), методів навчання (загальнонаукових, педагогічних, спеціальних музичних), засобів (комунікативних, інформаційних, матеріально-технічних), міждисциплінарну взаємодію навчальних курсів (інструментально-виконавського, музично-теоретичного, психолого-педагогічного, методичного циклів), дотримання яких забезпечило успішність формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі. До *педагогічних умов* формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі віднесено сукупність організаційних заходів освітнього процесу, що забезпечують успішність реалізації завдань та досягнення мети авторської методики: 1) поетапне формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі; 2) актуалізація теоретичного та практичного досвіду студентів у навчальному народно-інструментальному ансамблі; 3) розвиток професійно-особистісних якостей студентів на основі включення до активної освітньої та концертно-виконавської діяльності.

Результативно-оцінювальний компонент висвітлює систему оцінювання учасників педагогічного експерименту відповідно до розроблених критеріїв і показників, а також результат підготовки студентів за запропонованою методикою (рівні сформованості професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва за трьома домінуючими складовими – професійно-педагогічними, музично-творчими, соціально-особистісними якостями), що доводить ефективність авторської методики та доцільність її застосування у навчальному народно-інструментальному ансамблі.

У **третьому розділі** – «*Організація та проведення дослідження, експериментальна перевірка ефективності методики*» – охарактеризовано експериментальне дослідження та здійснено експериментальну перевірку ефективності методики формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі.

Охарактеризовано поетапність проведеного експериментального дослідження: I етап – констатувальний (2009 – 2011 рр.), II – формувальний (2011 – 2016 рр.), III – контрольний (2016 – 2020 рр.). Пролонгованість експерименту обумовлена термінами оркестрово-ансамблевої підготовки студентів (4 роки) та тривалістю

процесу формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному ансамблі.

Експериментальною роботою на всіх її етапах було охоплено 484 студенти спеціальності «Музичне мистецтво» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти чотирьох університетів – Київського університету імені Бориса Грінченка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

На *формульованому етапі* педагогічного експерименту здійснено перевірку ефективності запропонованої методики відповідно до розробленої програми експериментального навчання студентів, розрахованої на два навчальних роки підготовки бакалаврів музичного мистецтва та реалізованої поетапно: *перший етап* (V семестр) – формування професійно-особистісних якостей студентів у процесі підготовки та проведення експрес-уроків в ансамблевому класі (самостійний пошук теоретичної інформації, пов'язаної з ансамблевим виконавством; здатність у стислій формі донести її до учасників навчального ансамблю; самоаналіз своєї діяльності); *другий етап* (VI семестр) – підготовка студентів до роботи з народно-інструментальними ансамблями (художньо-педагогічний, музично-теоретичний та виконавський аналіз ансамблевих творів; аналіз партитур та ансамблевих партій; самостійний підбір репертуару та вибір методів його творчого опрацювання); *третій етап* (VII семестр) – формування у студентів навичок роботи з дитячими народно-інструментальними колективами (ансамблевий практикум – моделювання в ансамблевому класі педагогічних ситуацій та окремих видів діяльності вчителя музичного мистецтва як керівника дитячого ансамблю; апробація методів колективного навчання гри на народних інструментах); *четвертий етап* (VIII семестр) – формування професійно-особистісних якостей студентів у процесі ансамблевого практикуму (практична реалізація методів роботи з навчальним студентським народно-інструментальним ансамблем; робота над концертним репертуаром; формування творчого іміджу та власного стилю роботи з інструментальним колективом; формування сценічної майстерності у процесі концертної діяльності ансамблю).

Формування професійно-особистісних якостей в учасників експериментальної групи передбачало: дотримання визначених наукових підходів, принципів, педагогічних умов, форм, методів і засобів навчання; творчу співпрацю студентів (майбутніх учителів та керівників музично-інструментальних колективів) і викладача (соліста й керівника ансамблю, вірця-інструменталіста, професійного ідеалу для студентів); зацікавленість суб'єктів освітнього процесу у результатах спільної музично-творчої діяльності; взаємонавчання студентів з різним рівнем інструментально-виконавської підготовки; взаємообумовленість і кореляцію ансамблевої підготовки з педагогічною практикою та концертно-виконавською діяльністю студентів.

Методика експериментального навчання студентів ґрунтувалась на спеціально відібраних формах і методах (теоретичний аналіз ансамблевого твору, репетиційна техніка, ілюстрування, слуховий аналіз, слухове регулювання, звукова асоціація, творча адаптація музичного матеріалу, експрес-урок, педагогічне проектування,

педагогічне моделювання (ансамблевий практикум), порівняльний аналіз, дискусія, колективна рефлексія, колективне оцінювання), які акумулюють загальнонауковий, педагогічний та спеціальний музичний аспекти й адаптовані до специфіки роботи навчального народно-інструментального ансамблю.

Ефективність запропонованої методики підтверджено застосуванням розробленого діагностичного інструментарію. Аналіз отриманих результатів показав, що в експериментальній групі низький рівень сформованості професійно-особистісних якостей студентів зменшився з 26,7 % до 8,9 %, середній рівень майже не змінився (68,9 % – 69,4 %), тоді як показники високого рівня зросли із 4,4 % до 21,7 %. Учасники контрольної групи не виявили яскравої динаміки розвитку: низький рівень знизився з 25 % до 16,1 %, середній зріс із 70 % до 76,1 %, високий – із 5 % до 7,8 %. Динаміку рівнів сформованості професійно-особистісних якостей учасників педагогічного експерименту зображено на *рис. 2*.

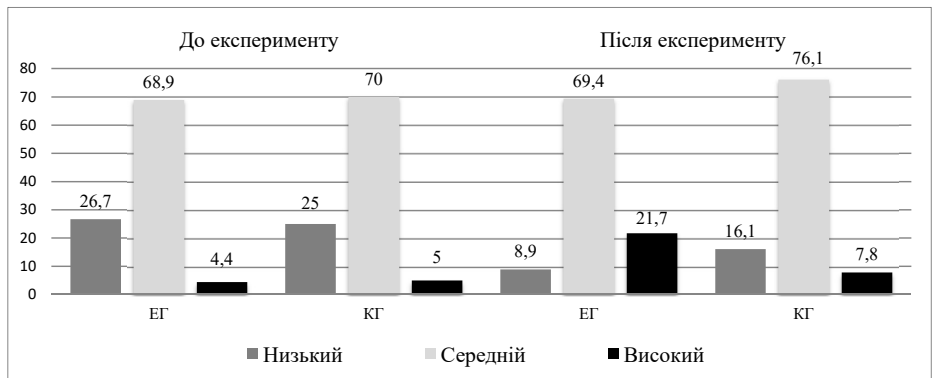

Рис. 2. Динаміка рівнів сформованості професійно-особистісних якостей учасників педагогічного експерименту

Перевірку достовірності одержаних результатів здійснено за критерієм Пірсона χ^2 , що дозволило виявити подібність рівнів сформованості професійно-особистісних якостей учасників експериментальної та контрольної груп на початку експерименту та суттєві відмінності між рівнями сформованості означених якостей у цих групах наприкінці експерименту. При порівнянні даних експериментальної групи на початковому (нульовий зріз) та завершальному (IV контрольний зріз) етапах формуального експерименту виявлено значущі відмінності за всіма показниками: на рівні 0,001 – для професійно-педагогічних якостей; на рівні 0,01 – для музично-творчих, соціально-особистісних та усередненого показника. У результаті порівняння даних контрольної групи до та після експерименту не виявлено значущих відмінностей на рівні 0,05 за жодним показником. Розмір ефекту для експериментальної та контрольної груп обчислено за допомогою статистики V Крамера, що дало змогу спостерігати більшу величину розміру ефекту в експериментальній групі, порівняно з контрольною, за усіма показниками. Усереднений показник 0,32 показує на близький до високого (0,35) розмір ефекту.

На підставі змін, що відбулися в експериментальній та контрольній групах, зроблено висновок про те, що рівні сформованості професійно-особистісних якостей (професійно-педагогічних, музично-творчих, соціально-особистісних) значно підвищилися в експериментальній групі, у порівнянні з контрольною групою, навчання в якій здійснювалося за традиційною методикою.

Аналіз результатів контрольного етапу експериментального дослідження, отриманих у закладах вищої освіти, які були залучені до експерименту, підтвердив ефективність розробленої методики та доцільність її застосування у фаховій підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва у вітчизняних університетах.

Отже, проведене експериментальне дослідження підтвердило доцільність застосування визначених наукових підходів, принципів, педагогічних умов, форм, методів і засобів навчання студентів та ефективність методики формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі.

ВИСНОВКИ

Теоретичне та експериментальне дослідження проблеми формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі дало підстави зробити висновки, що підтверджують вирішення поставлених завдань.

1. Проаналізовано стан дослідження науковцями проблеми формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва, на основі чого: охарактеризовано загальні вимоги до особистості вчителя, виявлено його професіографічні характеристики та специфіку педагогічної діяльності; проаналізовано наукові дослідження з проблем формування педагогічної майстерності, педагогічної творчості та педагогічного професіоналізму; досліджено теоретичні основи розвитку педагогічних та спеціальних музичних здібностей, фахових компетентностей та професійних якостей учителя музичного мистецтва; окреслено позитивні напрацювання у досліджуваній сфері; виявлено вже досліджені аспекти формування професійно-особистісних якостей студентів вищих закладів освіти. З'ясовано, що визначення професійно-особистісних якостей учителя музичного мистецтва ґрунтується на розумінні: специфіки музично-педагогічної діяльності та соціального статусу вчителя; освітніх цінностей та виховного значення музики; фахової ерудиції та методичної підготовленості, педагогічного таланту та креативності вчителя. Констатовано, що проблема формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі є міждисциплінарною, поліаспектною та комплексною щодо свого вирішення.

2. Визначено сутність та структуру професійно-особистісних якостей учителя музичного мистецтва, уточнено дефініцію досліджуваного феномена. *Професійно-особистісні якості вчителя музичного мистецтва* визначено як сукупність професійно-педагогічних, музично-творчих і соціально-особистісних компетентнісних характеристик, які розвиваються у процесі навчання,

вдосконалюються у фаховій діяльності та забезпечують її ефективність. Структуру професійно-особистісних якостей учителя музичного мистецтва представлено трьома домінантними складовими: професійно-педагогічні якості (професійна умотивованість, освітньо-ціннісна зорієнтованість, педагогічний такт, педагогічний стиль, професійний імідж) – мотиваційно-ціннісні характеристики вчителя музичного мистецтва, які обумовлюють рівень його педагогічної спрямованості; музично-творчі якості (музикальність та музична обдарованість, музично-методична спроможність, креативність, музично-виконавська мобільність, сценічна адаптивність) – формуються під час навчання, розвиваються у процесі музично-педагогічної діяльності, обумовлюються належним рівнем розвитку музичних здібностей, музично-виконавських та музично-творчих умінь; соціально-особистісні якості (соціальна активність, емоційна стабільність, риси характеру, ерудованість, авторитетність та лідерство) – синтез природних і набутих у процесі навчання індивідуальних особливостей педагога, що характеризують здатність дотримуватись етичних норм поведінки в суспільстві, колективі та складають основу власного підходу вчителя до музично-педагогічної діяльності.

3. Виявлено особливості формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва у навчальних народно-інструментальних колективах засобом аналізу науково-педагогічних праць та навчальних програм з оркестрово-ансамблевих дисциплін для студентів спеціальності «Музичне мистецтво» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. З'ясовано, що формування професійно-особистісних якостей студентів здійснюється у процесі практичних занять з оркестрового й ансамблевого класів на основі інтеграції знань і вмінь, набутих на заняттях з фахових дисциплін. До складу навчальних ансамблів та оркестрів можуть входити студенти одного курсу або різних курсів, що позитивно впливає на саморозвиток студентів молодших курсів та набуття педагогічного досвіду студентами старших курсів. Сформованість професійно-особистісних якостей студенти демонструють на заліках та екзаменах з оркестрово-ансамблевих дисциплін, які проводяться у формі відкритого публічного виступу, що сприяє формуванню у майбутніх учителів музичного мистецтва професійного досвіду та сценічної культури, а також стимулює розвиток професійно-педагогічних, музично-творчих і соціально-особистісних якостей. Визначено сутність, ознаки, функції, принципи організації та діяльності, освітнє призначення навчальних оркестрів та ансамблів. Виокремлено позитивні й негативні тенденції досліджуваного процесу та сформульовано базові поняття дослідження. *Навчальний народно-інструментальний ансамбль* охарактеризовано як одну із форм музично-інструментальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, що ґрунтується на принципах колективного музикування та забезпечує опанування навичок гри на народних інструментах, набуття досвіду ансамблевого виконавства та професійного спілкування, розвиток творчих здібностей та професійно-особистісних якостей студентів. *Формування професійно-особистісних якостей* майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі визначено як процес, що здійснюється відповідно до розробленої методики та забезпечує розвиток професійно-педагогічних, музично-творчих і соціально-особистісних якостей студентів.

4. Розроблено критерії, показники та рівні сформованості професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва відповідно до визначеної структури якостей та змісту її домінантних складових. Сформованість професійно-педагогічних якостей студентів визначено за показниками мотиваційно-ціннісного критерію, музично-творчих якостей – за показниками творчо-діяльнісного критерію, соціально-особистісних якостей – за показниками особистісного критерію. Обґрунтовано рівні сформованості професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі: низький, середній, високий. Застосування розробленого діагностичного інструментарію на констатувальному етапі експериментального дослідження дало можливість визначити реальний рівень розвитку професійно-особистісних якостей у студентів, які навчалися в оркестровому та ансамблевому класах за традиційною методикою.

5. Обґрунтовано методику формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі як поетапний багатокомпонентний динамічний процес, що ґрунтується на визначених наукових підходах, принципах, педагогічних умовах, формах, методах і засобах навчання. Розкрито сутність та освітнє значення авторської методики, яке полягає в тому, що фахову підготовку студентів у навчальному ансамблі необхідно переорієнтувати із вузькоспеціальної (суто виконавської, за якої основний акцент робиться на формуванні ансамблевих навичок у процесі засвоєння відповідного репертуару) на загальнопрофесійну (основним завданням якої є формування загальних та фахових компетентностей, досвіду професійної діяльності та професійно-особистісних якостей студентів). Розроблено й охарактеризовано основні компоненти методики формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі: цільовий, змістово-процесуальний, результативно-оцінювальний. Експериментальну перевірку ефективності методики здійснено відповідно до завдань педагогічного експерименту та програми експериментального навчання, яку реалізовано у чотири етапи з послідовним ускладненням завдань, що дало змогу простежити динаміку рівнів сформованості професійно-особистісних якостей в учасників експериментальної та контрольної груп. Порівняльний аналіз кількісних даних діагностування засвідчив позитивну динаміку рівнів сформованості досліджуваних якостей в учасників експериментальної групи по відношенню до контрольної групи. Результати контрольної перевірки запропонованої методики, отримані в закладах вищої освіти, які були залучені до експерименту, підтвердили доцільність її застосування у фаховій підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва у вітчизняних університетах.

Проведене дослідження не вичерпує усіх можливих аспектів порушеної проблеми. Перспективними вбачаються дослідження процесу формування оркестрово-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва та розвитку арт-менеджерських якостей, необхідних для організації і проведення мистецьких проєктів у закладах освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Малахова М. О. Розвиток слухових навичок майбутнього викладача музичного мистецтва у класі інструментального ансамблю. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практика. Спец. випуск. Літературно-мистецька освіта: традиції, новації, перспективи*. Київ, 2012. Вип. 16 (26). С. 72–76.

2. Малахова М. О. Соціально-психологічні аспекти сценічного хвилювання у професійно-виконавській діяльності майбутнього вчителя музики. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 13. С. 297–302.

3. Малахова М. О. Студентський народно-інструментальний ансамбль як суб'єкт виховного процесу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. Київ, 2013. Вип. 14 (19). С. 87–91.

4. Малахова М. О. Основні принципи організації діяльності навчального народно-інструментального ансамблю у вищому навчальному закладі. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 1 (5). С. 149–155.

5. Малахова М. О. Ансамблеве музикування як засіб оптимізації мотиваційної сфери студентів до навчально-професійної діяльності. *Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka* : zbiór raportów naukowych. Część 3. Warszawa, 2014. S. 103–108.

6. Малахова М. О. Студентський інструментальний ансамбль: технологія командної інтерпретації художнього образу музичного твору. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 3–4 (26–27). С. 100–109.

7. Малахова М. О. Особливості фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальних народно-інструментальних колективах. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2021. Вип. 79. Том 1. С. 187–192.

8. Малахова М. О. Діяльнісний аспект оркестрово-ансамблевої підготовки фахівців у галузі музичного мистецтва. *Herald pedagogiki. Nauka i praktyka. № 65 (pedagogika)*. Warszawa, 2021. S. 58–61.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження

9. Малахова М. О. Комунікативна толерантність як домінантна особистісна риса вчителя музики: проблеми формування в студентському інструментальному ансамблі. *Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 16 листопада 2011 р. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. С. 231–234.

10. Малахова М. О. Студентський народно-інструментальний ансамбль: питання виконавської інтерпретації художнього образу музичного твору.

Виконавська інтерпретація та сучасний навчальний процес : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. Луганськ, 15–16 березня 2012 р. Луганськ : ЛДКМ, 2012. С. 147–149.

11. Малахова М. О. Шляхи формування професійної універсальності у студентів мистецького профілю вищих навчальних закладів. *Мистецька освіта в контексті глобалізації та полікультурності* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. Луганськ, 22–23 листопада 2012 р. Луганськ : Янтар, 2012. С. 213–217.

12. Малахова М. О. Ціннісна складова професійно-особистісних якостей учителя музики. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 16–17 жовтня 2014 р. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. С. 399–405.

13. Малахова М. О. Формування професійних компетентностей студентів у навчальних інструментальних колективах. *Актуальні дискурси мистецтва естради: традиції та європейська інтеграція* : матеріали Всеукр. заоч. наук. конф. Київ, 20 квітня 2021 р. Київ : Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, 2021. С. 98–100.

14. Малахова М. О. Наукові підходи в організації ансамблевого навчання студентів-інструменталістів: системний, аксіологічний. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Суми, 20–21 квітня 2021 р. Суми : Сум. держ. пед. ун-т імені А. С. Макаренка, 2021. С. 169–172.

АНОТАЦІЇ

Малахова М. О. Формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі. На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню, розробленню та експериментальній перевірці ефективності методики формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі. Розкрито сутність базових понять дослідження. Визначено структуру професійно-особистісних якостей учителя музичного мистецтва та її домінуючі складові – професійно-педагогічні, музично-творчі, соціально-особистісні якості. Проаналізовано особливості формування професійно-особистісних якостей студентів у навчальних народно-інструментальних колективах. Розроблено критерії, показники та рівні сформованості професійно-особистісних якостей студентів. Доведено доцільність застосування визначених наукових підходів (аксіологічного, системного, діяльнісного, компетентнісного), принципів, педагогічних умов, форм, методів і засобів навчання у формуванні професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва. Обґрунтовано сутність авторської методики. Охарактеризовано компоненти методики формування професійно-особистісних якостей студентів (цільовий, змістово-процесуальний,

результативно-оцінювальний). Експериментально перевірено ефективність методики формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі.

Ключові слова: майбутній учитель музичного мистецтва, професійно-особистісні якості вчителя, формування професійно-особистісних якостей, оркестрово-ансамблева підготовка, навчальний народно-інструментальний ансамбль, оркестровий клас, ансамблевий клас.

Малахова М. А. Формирование профессионально-личностных качеств будущего учителя музыкального искусства в учебном народно-инструментальном ансамбле. На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2021.

Диссертация посвящена обоснованию, разработке и экспериментальной проверке эффективности методики формирования профессионально-личностных качеств будущего учителя музыкального искусства в учебном народно-инструментальном ансамбле. Раскрыта суть базовых понятий исследования. Определена структура профессионально-личностных качеств учителя музыкального искусства и её доминантные составляющие – профессионально-педагогические, музыкально-творческие, социально-личностные качества. Проанализированы особенности формирования профессионально-личностных качеств студентов в учебных народно-инструментальных коллективах. Разработаны критерии, показатели и уровни сформированности профессионально-личностных качеств студентов. Подтверждена целесообразность применения научных подходов (аксиологического, системного, деятельностного, компетентностного), принципов, педагогических условий, форм, методов и средств обучения в формировании профессионально-личностных качеств будущих учителей музыкального искусства. Обоснована суть авторской методики. Охарактеризованы компоненты методики формирования профессионально-личностных качеств студентов (целевой, содержательно-процессуальный, результативно-оценочный). Экспериментально проверена эффективность методики формирования профессионально-личностных качеств будущего учителя музыкального искусства в учебном народно-инструментальном ансамбле.

Ключевые слова: будущий учитель музыкального искусства, профессионально-личностные качества учителя, формирование профессионально-личностных качеств, оркестрово-ансамблевая подготовка, учебный народно-инструментальный ансамбль, оркестровый класс, ансамблевый класс.

Malakhova Marharyta Oleksandrivna. Development of professional and personal qualities of the future music teacher in the educational folk instrumental ensemble. On the rights of a manuscript.

The dissertation for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in Specialty 13.00.04 – «Theory and Methods of Professional Education» (Pedagogical Sciences). – Borys Hrinchenko Kyiv University, Kyiv, 2021.

The dissertation is concerned with substantiation, development and experimental verification of the methods of developing professional and personal qualities of the future music teacher in the educational folk instrumental ensemble. The object of research is professional training of a future music teacher. The subject of research is the methods of developing professional and personal qualities of the future music teacher in the educational folk instrumental ensemble.

The dissertation analyzes the current state of research on the problem of developing professional and personal qualities of future music teachers in the educational folk instrumental ensemble. The inconsistencies and problematic aspects of orchestra-ensemble training that obstruct the development of professional and personal qualities of future music teachers are revealed.

The essence of the phenomenon is revealed and its definition is clarified. *The professional and personal qualities* of a music teacher are defined as a set of professional and pedagogical, musical and creative, social and personal competency characteristics that develop in the process of learning and improve in professional activity, thus ensure its effectiveness.

Three dominant components represent the structure of a music teacher's professional and personal qualities: professional and pedagogical qualities (professional motivation, education and value orientation, pedagogical tact, pedagogical style, professional image); musical and creative qualities (musicality and musical talent, musical and methodical ability, creativity, musical and performing mobility, stage adaptability); and socio-personal qualities (social activity, emotional stability, character traits, erudition, authority and leadership). The levels of professional and personal qualities in participants of educational folk instrumental ensembles (low, medium, high) according to the indicators of motivation-value, creativity-activity, and personal criteria are determined.

The peculiarities of developing the professional and personal qualities of students in educational folk instrumental groups are examined, the problematic aspects of this type of professional training are revealed, and the content of basic research concepts is specified. *The educational folk instrumental ensemble* is characterized as one of the forms of musical instrumental training of future music teachers, which is based on the principles of collective music-making and provides acquiring skills on playing folk instruments, gaining experience of ensemble performance and professional communication, developing creative skills and professional personal qualities. *The development of the professional and personal qualities* of future music teachers in the educational folk instrumental ensemble is defined as a process carried out under the developed methods that provides the development of students' professional, pedagogical, musical, creative and socio-personal qualities.

The methodology of developing the professional and personal qualities of future music teachers in the educational folk instrumental ensemble is theoretically substantiated as a step-by-step multicomponent dynamic process based on certain scientific approaches, principles, pedagogical conditions, forms, methods and teaching means. The essence and educational significance of the method are determined, which is that students' professional training in the educational ensemble must be reoriented from specialized (performing) to general professional (the main task of which is the development of general and professional competencies, professional experience, and professional and personal qualities of students).

The following are the main components of the author's methodology: target (which reflects the purpose and tasks of the developed method, the content of educational and methodological support of the research process); content-procedural (which reveals the specifics of the implementation in the ensemble class of axiological, systemic, activity-based and competency-based approaches in compliance with certain principles, pedagogical conditions, forms, methods and means of teaching students; reflects the interdisciplinary interaction of educational courses in developing professional and personal qualities of students; the content of the educational, pedagogical and concert-performing activity of participants of the educational folk instrumental ensemble); result-evaluation (which covers the system of evaluation of participants of the pedagogical experiment in accordance with the established criteria, indicators and levels, and the result of training students according to the proposed method and the expediency of its application in the educational folk instrumental ensemble).

An experimental test of the effectiveness of the method of developing the professional and personal qualities of future music teachers in the educational folk instrumental ensemble has been conducted. The quantitative and qualitative processing of experimental data, as well as the analysis and verification of the experimental research results on their significance have all been completed.

The research findings have practical implications in the development of syllabi for the disciplines «Orchestra Class» and «Ensemble Class» for students of specialty 025 “Musical Art” of the first (Bachelor’s) level of higher education; the development of diagnostic tools for determining the levels of the professional and personal qualities of music students of music and pedagogical specialty.

The research materials can be used in the system of higher art education, in particular in the organization of educational orchestras and ensembles, as well as in the system of postgraduate pedagogical education, in conducting masterclasses for leaders of educational musical instrumental groups.

Key words: future music teacher, professional and personal qualities of a teacher, development of professional and personal qualities, orchestra-ensemble training, educational folk instrumental ensemble, orchestra class, ensemble class.

Підписано до друку 26.08.2021 р. Формат видання 60x84/16.
Ум. др. арк. 1,16. Тираж 104 пр. Зам. № 1-69.
Київський університет імені Бориса Грінченка.
04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.
Свідоцтво про внесення до Державного Реєстру
ДК № 4013 від 17.03.2011 р.